

سامانه تسویه ناخالص آنی

اداره خزانه داری و نقدینگی

مدیریت امور مالی بانک

بین بانکه‌های مختلف که در جهت انجام مبادلات بین حسابهای خود و یا به نمایندگان از مشتریان طراحی شده است. حجم این مبادلات بسیار بالاست زیرا بسیاری از پرداختهای مربوط به تسویه معاملات بازارهای مالی، مبادلات بین بانکی و درخواستهای مشتریان از این طریق انجام می شود.

با توجه به رشد سریع بانکداری الکترونیک طی دو دهه گذشته تعدادی از کشورها تصمیم گرفتند تا سیستم RTGS را به منظور مبادلات گسترده و عمده بین بانکی معرفی نمایند. این گروه به این نتیجه دست یافت که فرآیند پیاده سازی این سیستم در بین کشورهای ده گانه با تفاوتهای قابل ملاحظه ای همراه بوده است. این تمایزات به روشنی بیان کننده این نکته بود که هر کشور سیستمی را به کار گرفته که پاسخگوی ساختار بانکداریش بود. اجرای این سیستم مستلزم تعدیل و یا ارتقاء سیستمهای قبلی می باشد.

در بین اعضای گروه ده^(۵) هم اکنون این سیستم در نه کشور فعال بوده و در تمامی ده کشور به جز کانادا تا اواسط سال ۱۹۹۷ بصورت عملیاتی درآمده است. علاوه بر آن بانک مرکزی اتحادیه اروپا استفاده از این سیستم را برای تمامی کشورهای عضو اجباری نموده و آنها را مجاب نموده تا برای مبادلات عمده بین بانکی خود از این سیستم استفاده کنند و شبکه های محلی خود را به آن متصل سازند.

در گذشته در ۲۰۰ اتاق چک و اسناد بانکی در تهران و شهرستان ها تسویه صورت می گرفت که عملیات مدیریت نقدینگی بانک ها را پیچیده می نمود ولی اکنون با تجمیع گزارشات اتاق های پایاپای در کل کشور عملیات مزبور به صورت نهایی شده در سامانه ساتنا تسویه می شوند لذا این مساله به شفافیت کار کمک کرده و باعث تسهیل مدیریت نقدینگی بانک ها گردیده است.

در کشور ما نیز از سال ۱۳۸۲ و برابر برنامه ریزیهای انجام شده بانک مرکزی ج.ا.ا. پروژه پیاده سازی این سیستم را در چهار فاز تعریف نمود، فاز اول تسویه امور مربوط به اتاقهای پایاپای و مراکز شتاب بود که در این فاز بانکها قادر به ارسال پیام نبوده و فقط دریافت کننده اطلاعات بودند. فاز دوم انجام مبادلات بین بانکی (B To B)، فاز سوم عملیات بانک با مشتری و مشتری با بانک (BtoC & CToB) و فاز چهارم و نهایی عملیات بین مشتریان (C To C) است.

با توجه به تغییرات سریع و شگرف در صنعت بانکداری مدرن، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به عنوان متولی نظام بانکداری کشور از سال ۱۳۸۲ اقدامات وسیعی را جهت پیشبرد اهداف از قبل تعیین شده و تسهیل مبادله های بین بانکی انجام داده است، به عنوان مثال استقرار سه نظام:

- ۱- RTGS^(۶) که عهده دار تسویه آنی مبالغ عمده بین بانکی است.
- ۲- SSSS^(۷) که به منظور تسویه اوراق مشارکت و قرضه به صورت الکترونیکی است.
- ۳- ACH^(۸) که عهده دار وظایف اتاق پایاپای فعلی و در کل تسویه مبالغ خرد است.

RTGS که در سیستم بانکی ساتنا (سامانه تسویه ناخالص آنی) نامیده می شود سیستمی است جهت مبادلات بین بانکی به منظور انتقال وجوه

انواع سیستمهای مبادله وجوه (عمده)

ویژگی های تسویه	ناخالص	خالص
در فاصله زمانی معین	تسویه ناخالص با تاخیر	تسویه خالص با تاخیر (DNS)
آنی	تسویه ناخالص آنی (RTGS)	غیر قابل اجرا

برابر برنامه ریزی ها و تمهیدات انجام شده با عملیاتی شدن و استقرار سیستم RTGS نه تنها مبادلات عمده بین بانکی بلکه روابط بانکها با یکدیگر و تمامی بخش مالی کشور دچار تغییرات اساسی گردیده به طوری که با بهره گیری از سیستم تسویه ناخالص آنی سرعت مبادلات و تسویه بین بانکی با ضریب امنیت بالا و به سهولت انجام می پذیرد. مبادلات بین بانکی را می توان براساس زمانبندی (تعداد دفعات) تسویه آنها نیز طبقه بندی کرد.

جدول صفحه قبل حالات ممکن اصلی را نشان می دهد.

با استقرار این سیستم عملاً در فاز اول بانکها با تمرکز حسابهای تسویه ای خود در یک حساب نزد بانک مرکزی تمام مراکز نقدینگی و تسویه ای که در نقاط مختلف کشور داشتند را جمع آوری و در یک حساب نزد بانک مرکزی نگهداری می نمایند.

فاز دوم مربوط به پرداختهای بین بانکی است، بانکها از طریق چکهای رمزدار و نهایتاً عملیات اتاقهای پایاپای نسبت به انتقال وجوه با تاخیر ۴۸ ساعته اقدام می نمایند که با توجه به عمده بودن مبالغ تاخیر ۴۸ ساعته در خور تامل است. اما با راه اندازی فاز دوم بانکها از طریق حسابهای خود به صورت آنی به انتقال وجوه بین خود اقدام می نمایند.

فاز سوم مربوط به پرداخت بانک به مشتری و مشتری به بانک است و لزوم داشتن حساب در شعبه ای مشخص از بانکی مشخص را برای امکان واریز و یا برداشت حذف می نماید.

اما فاز چهارم که می توان گفت فاز اصلی و هدف نهایی این سیستم بوده و با راه اندازی آن عملاً تغییری اساسی در نحوه نقل و انتقال وجوه اتفاق خواهد افتاد، امکان پرداخت مشتری به مشتری است. با بهره برداری کامل از سامانه ساتنا، امکان جابجایی و انتقال وجوه مشتریان بین شعب بانکهای مختلف به صورت الکترونیکی و بدون نیاز به تبادل چک های رمزدار، وجه نقد، چک های مسافرتی و ایران چک فراهم خواهد شد.

اما در کنار مزایای شمرده شده مشکلاتی نیز در راستای پیاده سازی آن وجود دارد، لذا در ذیل به مزایا و مشکلات پیاده سازی آن از دیدگاه های مختلف می پردازیم.

مزایای اقتصادی:

۱- سیستم RTGS ریسک سیستماتیک که در سیستمهای سنتی تسویه وجود دارد را کاهش میدهد. مثل ریسک اثر cascading روی یک بانک که به دلیل قصور بانک دیگر در تسویه تعهدات خود پیش می آید.

۲- افزایش اطمینان بانکهای جهانی به اقتصاد یک کشور

۳- فراهم نمودن شرایط تسویه پرداخت کارا و جلوگیری از تاخیرات تسویه

مزایای سیستم برای بانک:

۱- در اختیار داشتن سیستم تسویه آنی و غیر قابل برگشت.
۲- فراهم بودن شرایط انتقال وجوه بین بانکی با حجم بالا.
امکان قاعده مند کردن محصولات جدید مبتنی بر سیستم RTGS در یک بانک بصورت اختصاصی وجود دارد.
مزایای سیستم برای مشتریان بانک:

مشتریان می توانند بر پایه یک سیستم پایا و معتبر در انتقال وجه با مبالغ بالا خدمات جدید بانکی دریافت کنند. راه کار RTGS در قالبی ساخت یافته که نوع تراکنش مجزا آماده میکند که برای انتقال اطلاعات مشتری همراه با پیغام پرداخت به بانک ذینفع استفاده می شود.
در کنار موارد مذکور فوق کشور برای بومی سازی و پیاده سازی این سامانه با مشکلاتی به شرح ذیل مواجه است:

۱- مشکلات زیر ساختی

- عدم تطابق اهداف طراحی شده سیستم با استفاده آن در کشور
- عدم تدوین دستورالعمل نحوه اضافه برداشتهای مجاز بانکها که از اجزاء لاینفک پیاده سازی این سیستم است.
- وجود بازارهای اولیه و ثانویه فعال بین بانکی
- نداشتن عمق در بازار پولی کشور

۲- مشکلات اقتصادی

- امکان ناتوانی بانک در حل مشکلات نقدینگی و سرایت آن به کل سیستم و در نهایت عدم امکان انتقال پول و فلج شدن اقتصاد کشور
- در صورت عدم مدیریت اضافه برداشتهای جهت عدم قفل شدن ممکن است منجر به تولید نقدینگی و ایجاد تورم لجام گسیخته شویم
از آنجاییکه در این سیستم هر عملیات پرداخت بصورت ناخالص تسویه می گردد لذا میزان نقدینگی مورد نیاز به منظور داشتن عملیاتی راحت و هموار (نداشتن نوسان در فرایند تامین مالی عملیات تسویه) در سیستم ساتنا زیاد است. بانکهای مرکزی به منظور تسهیل این فرآیند با در اختیار قرار دادن اعتبارات روزانه در برابر گرفتن وثیقه و یا بهره به تسهیل این فرآیند برای اعضا (از این پس منظور از اعضا بانکها است). کمک می کنند. از طرفی نقدینگی که از طریق سایر اعضا تامین شده برای بانکها رایگان است.
لذا همانگونه که اشاره شد باید از طریق اعمال مدیریت منظم نقدینگی و ایجاد یک محدوده امن نقدینگی با صرف کمترین هزینه، توان سودآوری بانک را حفظ نموده و مقدار آن را افزایش داد.

بنابراین پیاده سازی این سیستم منجر به تغییرات در ساز کارها و به تبع آن نیاز به شناخت شرایط جدید و متناسب با آن روشهای کنترل نقدینگی در جهت کاهش هزینه های نقدینگی بانک خواهد شد پس به منظور حضور موثر در محیط جدید آشنایی بانکها با آن از اهمیت ویژه ای برخوردار می گردد. ■

پی نوشت:

۱- Real Time Gross Settlement

۲- از این پس منظور بانکهای عضو سامانه تسویه ناخالص آنی (ساتنا) می باشد.

۳- Scrippless Secur

۴- Automatic Clearing House

۵- اعضای این گروه را کشورهای آلمان- آمریکا- انگلیس- ایتالیا- بلژیک- ژاپن- سوئد- سوئیس- فرانسه- کانادا- هلند تشکیل می دهند.